

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

3

Այս օրերուն կը խօսուէր Հրէաստանին սպառնացող սովի մը մասին: Տարեկան անձրեւները ուշացած էին եւ հունձը կը մնար անարդիւնք: Ատիարէնի Հեղինէ Թագուհին, որ Հրէութեան զարձած Հեթանոս մըն էր, եզեպտոս զրկած էր արդէն իր գործակալները, ցորեն եւ չոր թուզ ապահովելու Երուսաղէմի բնակչութեան համար: Անտիոքի Հրեաները եւ քրիստոնեայ համայնքը մտահոգ էին Ս. Երկրէն եկած այս լուրերէն: Հրեաներ որ ամէն տարի սովոր էին Երուսաղէմի Տաճարին զրկելու իրենց հոգեւոր տուրքն ու նուէրները, նոր թափով մը հանդանակութեան սկսան: Պօզոս այս առիթը օգտագործել ուզեց հանդանակութիւն ընելու նաեւ քրիստոնէական համայնքին մէջ, մեծամասնութեամբ Հեթանոսներէ կազմուած:

— Բոլոր անկեղծ պաշտումները զոհութեամբ կը վերջանան, կ'ըսէր ան, որ սիրոյ եւ հաւատքի անվրիպելի փորձն է: Իբրեւ քրիստոնեաներ, պարտականութիւն ունիք Երուսաղէմի ձեր չափած եղբայրներուն նկատմամբ, որոնք այժմ կարօտ են ձեր օժանդակութեանը: Աստուծոյ եւ մեր եղբոր տրուածը լոկ ի՞նչ պտղաբերի, ցորեն նահատիկ պէս, որ սերմանուելէ վերջ միայն կ'արդիւնաւորուի: Տուէք ձեր լուծանքը եւ այդ պիտի ըլլայ վարձը ձեր ուրախութեան եւ եղբայրսիրութեան, եւ ձեր պաշտած Աստուծոյ տեսնելով ձեր բարի գործը, պիտի ժպտի իր բարձունքէն: Կարիքին առջեւ մի՛ տատանուէք, տուէք յօտարամտօրէն, նման ծառին որ կը բաշխէ իր պտուղները ներքին բերկրանքէն բռնուած: Հոգեպէս ապրիլ կարենալու համար

առաւ պէտք է, մնացեալը կորուստ է թէ՛ այս կեանքի եւ թէ՛ միւսին մէջ:

Պօզոսի խօսքերէն կը բացուէին սիրտերն ու զրպանները քրիստոնեայ եղբայրներուն: Ամենէն աղքատներն անգամ կը բերէին իրենց լիաօտար օժանդակութիւնը: Բար-Նաբաս ի տես այս սրտաբուէ նըւիրաբերումին, կը յայտարարէր յուզմանահար. «Մկրտութեան Ընդրը զոր Հեթանոսները ընդունեցին յանուն Տէրոջ, ահաւասիկ արիւնի կը փոխուի»:

Երբ հանդանակութիւնը աւարտեցաւ, Անտիոքի համայնքին պետերը, Եմաւոն, Նիզքեր կոչուած, Դուկաս Կիւրենացին եւ ուրիշներ, յանձնեցին հաւաքուած գումարը Բար-Նաբասին եւ Պօզոսին, Հրէաստան տանելու համար: Երուսաղէմի մէջ անոնք ներկայացան Պետրոսին, Յակոբոս Տեառն եղբոր եւ Յովհաննէսին, եւ անոնց յանձնեցին հանդանակութեան արդիւնքը, յայտնելով Նոյն տունն թէ՛ նուէրներու մէջ մասը կուգար Հեթանոս քրիստոնեաներէն, որոնք իրենց առջեւ բացուած զգացքի էին փրկութեան դուռը:

Բար-Նաբաս Հիացումով խօսեցաւ, կարծեցեալ երեք սիւններուն, Անտիոքի մէջ Պօզոսի դործունէութեան շուրջ: «Ծնորհիւ իր անսպաս կորովին եւ նախանձաբնորոշութեան, ըսաւ, «կարճ շրջանի մը մէջ քրիստոնեաներու թիւը հազարներու հասաւ: Անիկա ուժաոս մը եղաւ անապատին մէջ եւ ի՞նչ մը լեռներու ծոցին, որմէ եկան ըմպելու ճշմարտութեան ծարաւ հոգիները»:

Սակաւն Պօզոսի ներկայութիւնը Երուսաղէմի մէջ եւ իր մասին Բար-Նաբասի արտայայտութիւնները շատ հաճելի չեղան համայնքի պետերուն:

Պօզոս, ինչպէս ճակատագիրն է բոլոր

իր նման մեծերուն, շրջուած կը հասկցուէր թէ՛ Հրեաներու եւ թէ՛ Հեթանոսներու կողմէ՛ ձակաւազկ իր մտքի առատ տուրքերուն, չէր գտած տակաւին արդար հունձք ու անդատան։ Ողբերգականը այն էր որ ամենէն ծանր քարերը պիտի առնէր իրենաներէն։ յորոնց մտքին շղթաները կը օտարացնէր։ Մարդիկ միշտ պիտի տառապին ուրիշներու հասակէն, երբ իրենցը չի հասնիր։ Պիտի խմբին իրենց փողը ատելութիւնները, քրք հաճախակաց ժենութիւն մը խորտակելու վրայ է հարցը։ Պոզոս այ-

ժրմ կ'զգար փոքրութիւններու կսկիծը։ Սակայն Պոզոսը այն մարդերէն էր, որոնց հէքաթը այս բոլորէն տփուկներու տեղ, ժամանակին հետ պիտի սամրանար, պիտի ժաշտանար։ Ան իր շրթները խաճաճ, հոգին ու մարմինը փակած կեանքի համին ու վայելքին, կը քալէր իր ճակատագրին, տեսիլքէ մը միշտ լուսաւորուած։ Կը հաւատար Յիսուսի կողմէն իր նկատմամբ եղած քացատիկ տնօրէնութեան։ Հոգիով Տէրը տեսած ըլլալու շնորհը աւելի բարձր կը դասէր մարմնական տեսութեանէն։

Գ Լ Ո Ւ Ն Տ Ա Ս Ե Ր Ո Ր Կ

Երուսաղէմէն վերադարձին, Անտիոքի համայնքին պետերը որոշեցին որ Պոզոսն ու Բար-Նաբասը քարոզելու երթան, նախ Հրէից, ապա Հեթանոսներու։ Աղօթքով եւ ծոմապահութեամբ ձեռնադրեցին եւ հեղինակաւորեցին թեկնածուները այդ նուիրական գործին համար։ Պատգամաւորներուն պիտի ընկերանար նաեւ Յովհաննէս Մարկոսը, Բար-Նաբասի զբոյժ որդին, որ Երուսաղէմէն իր քեռիին կ'ընկերանար։ Բար-Նաբաս կը փափաքէր որ իրենց հանդիպման առաջին վայրը Կիպրոս ըլլար։ Աւետարանի լոյսը իր ծննդավայրին տանելու մտածուած կը գոռէր ու կը խանդավառէր դիմաք այս առիթով։

Գարնան գեղեցիկ առատը մը պատգամաւորները բարեկամներու լողափերու վրայով եւ բարեմայթութիւններով Անտիոքէն ճամբայ ելան դէպի Սիւրիկիոն եւ անկէ դէպի Կիպրոս։ Բար-Նաբաս բարձրահասակ ու չքեղ, Պոզոս փիլիսոփայ բաց անհանդարտ, համեմատաբար փոքր մարմնին իշխող գլուխով։ Իր աւելուած աչքը աւելի ծուռ ըլլալ կը թուէր այդ առտու, իրեն տալով վայրագ բայց տիրական կերպարանք մը։ Ամենէն քաղցր կը թուէր ըլլալ Յովհաննէս Մարկոսը, նորաբոյս իր ընչացքով եւ ակնմըներու քովէն վար դանդաղ ուղիով մղուելով, իրեն առհասարակ տուրք քաղաքէն բերուած քարեպաշտութեան։ Իր կապիտալ եւ վճիռ աչքերը կը գոցուէին սուրբ մտաքանչացումի

մէջ եւ կը քացուէին հետաքրքրութեամբ, շուրջի տեսարաններուն վրայ։ Ուրախ եւ բաւարարուած կ'զգար ինքզինքը որ այս նուիրական առաքելութեան կ'ընկերանար, անոր բերելով իր ծառայութեան բաժինը։

Միջերկրականի ոչ մէկ նաւահանգիստը փոթորկալից է այնքան, որքան Սիւրիկիոյ ուր հանդիպեցան երեք ճամբորդները նաւը փոխելու համար։ Պոզոս կայմին վրայ կեցած, կը դիտէր անվերջ պայքարը ալիքներուն՝ որոնք կուգային զարնուելու նաւահանգիստին շուրջ քացուող ժայռերու զօտիին, կազմելով անհամար փրփուրներու ժապիւղներ։ Կը նայէր ծովու խորէն բխող ալիքներուն, որոնք իրարու փոխանցելով իրենց ուժը, կը շարունակէին պայքարը ժայռերուն դէմ։ Պոզոսին կը թուէր թէ այս պատկերը իրենը պիտի ըլլար գալիք տարիներուն։

Ժամեր յետոյ, նաւը մօտեցաւ Կիպրոսին։ Հեռուէն կ'երեւային Սիւրիական ափերը իրենց կանաչ անտառներով։ Աւելի անդին՝ մշուշներուն մէջէն հազիւ նշարուող լեռները Կիլիկիոյ։ Պոզոս յիշեց իր հայրենիքը եւ անմիջեւ մայրը, արցունքի երկու կաթիլներ, հաղիւ նշմարելի, թրջելին իր աչքերը։ Մենիայի պատգամը արթալարեալ ուղիով Պաղեստինէն Սիւրիա, իսկ այժմ ծովի անսահման ճանապարհով Հեթանոս աշխարհին կ'երթար։ Այս մտածումը կ'ուռէր եւ կը մեծնար Պոզոսի հոգին մէջ եւ թափ կուտար իր տարիներու

հրադին: Կիրականանաբ վերջապէս Աւետարանը Հեթանոս աշխարհին տանելու իր իղձը: Պատգամաւորները, նստած նաւու գտնիկներին վրայ, կը մրմնջէին սաղմոսներ եւ Եսայիէն հատուածներ՝ խոստացուած Մեսիայի մասին:

Երբ կղզին հասան, Բար-Նարաս փոխանակ ազգականներու եւ ծանօթներուն երթալու, իր Հետեւորդներուն հետ միասին ուղղուեցաւ դէպի սինակոկը: Կը յիշէր թէ մանկութեանը քանիցս եղած էր հոն ձորը հետ: Սինակոկին քով կը գտնուէր Հելւա-նոցը, հանգստաւայրը ճամբորդող ռաբիներուն եւ Երուսաղէմէն եկող պատգամաւորներուն: Բար-Նարաս եւ Պօղոս հետաքրքրուեցան իրենց հաւատակից եղբայրներով: Եստ էին անոնք կղզիի զանազան մասերուն վրայ եւ ոճանք միլրուած նոյնիսկ. սակայն անոնց կարելի էր հանդիպիլ միայն Եարթ օրերը, սինակոկին մէջ:

Սինակոկի հաւաքոյթին խօսեցաւ Բար-Նարասը: Պօղոս ուզեց ծածկուած մնալ, որովհետեւ Կիպրոսի քրիստոնեաներէն չատեր Երուսաղէմէն փախած էին, եւ միտքերու մէջ տակաւին թարմ էր անունն ու սարսափը Պօղոսին:

Նորեկներու ժամանման լուրը տարածուեցաւ շուտով կղզիի մէկ ծայրէն միւսը եւ հասաւ Սէրգիոս Պաւղոսի, որ կառավարչին էր կղզիին: Այս վերջինը լուր ղրկեց նորեկներուն որ իրեն ներկայանան անյապաղ: Սէրգիոս Պաւղոսը կը սերէր Հռոմէի ազնուական ընտանիքէ, եւ շատ զարգացած ու ծանօթ անձնաւորութիւն մըն էր, ինչպէս կը վկայէ իր մասին ժամանակակից պատմիչը Պլինիոս: Կեանքի միօրինակութիւնը մեղմելու համար, ան իր շուրջը խմբած էր զիտնականներ, քանաստեղծներ, խմսատաշիւրներ, ինչպէս նաեւ կախարդներ, աստղապետներ եւ մողեր: Անոնցմէ ամենէն նշանաւորն էր Բարեյեսու անունով Հրեայ մը: Կառավարիչին անձանօթ չէր Հրէից Աստուածը, հիմա կը յսէր նոյն Աստուծոյ կողմէ աշխարհ զրկուած փրկիչի մը մասին, որ մեռած էր խաչին վրայ եւ ապա կենալէին դարձած: Յարուցեալին պատգամաւորները այժմ կղզին եկած էին իրենց վկայութիւնը բերելու այս նորօր-

նակ եղելութեան: Նորեկներուն համար կը խօսուէր թէ կը բժշկէին, դեւեր կը հանէին եւ հրաշքներ կը գործէին: Ո՞վ գիտէ, կը մտածէր կառավարիչը, գուցէ կրնային մեռածներուն ալ կենաք տալ, իրենց մոգական արուեստով: Այս մտածումներէն դժուարուած, վարկեան ատաջ կ'ուզէր որ իրեն ներկայանան անսովոր այս մարդերը:

Պատգամաւորները երկար ճամբորդութենէ մը վերջ հասան Պաֆոս, պլաւոր քաղաքը կղզիին, ուր կը մնար Սէրգիոս Պաւղոսը: Լսած էին թէ ան հակառակ իր զարգացումին՝ սնահաւատ էր եւ իր մօտ կը պահէր բանակ մը աստղագէտներու եւ կախարդներու: Անոնցմէ ամենէն նշանաւորը Հրեայ մըն էր որ ինքզինքը Յղեմաս խմսատուն կը կոչէր: Այս վերջինը նման Սամարիոյ Սիմոն մողին, կը յաւակնէր կախարդութեամբ յեղաշրջելու մարդոց ճակատագիրը եւ անմահութեան սահմանելու մահկանացուները:

Կառավարիչին ներկայանալու առտուն, Պօղոս բացատրել խնամքով ըրաւ իր արդուագրը: Լուսացուեցաւ, օծեց ինքզինքը անուշահոտ իւղով եւ հագաւ իր վարդապետական վերարկուն, տարիներէ ի վեր անգործածութեան դատապարտուած: Սէրգիոսը զիրենք ընդունեց ընդունելութեան սրահին մէջ, նստած զահուն վրայ եւ չըրջապատուած իր պաշտօնատարներով եւ խորհրդականներով: Սրահին պատերուն երկու կողմերը շարուած էին կախարդներ եւ գուշակներ, պլաւորութեամբ կեռ քիթով, փոքրահասակ եւ կուզ Հրեային, որ իր գլխուն կը կրէր խոյր մը՝ նման Երուսաղէմի տաճարի քահանաներուն: Մեծ կախարդին շուրջ կը կենային Քաղդէացի մաթեմաթիկոսներ, Սիւրբացի բժիշկներ, իրենց ձեռքերուն մէջ զանազան բուժիչ խոտեր բռնած:

Բար-Նարաս իրեն պետր պատուիրականութեան, կառավարիչին ներկայացուց ինքզինքը եւ միւսները, սակայն Պօղոսը ստանձնեց խօսելու. պատասխանատուութիւնը: Կառավարիչը բրաւ ամէնուրեք սոփորութիւն դարձած երկր հարցումները, Պօղոսի դէմքին զամէլով իր նայուածքը:

«Անճոնդ, ո՛ւր ծնած ես, ի՞նչ ընելու ե-
կար»:

— Անունս Պողոս է, Հոռոմացի քաղա-
քայն եմ, ծնած եմ ոչ աննշան Տարսուհ քա-
ղաքը, ծառայ մըն եմ Իսրայէլի կենդանի
Աստուծոյն եւ կը բերեմ բարի լուրը Մե-
խային, որ փրկիչն է աշխարհէն: Տիրեց
խոր լռութիւն: Պօղոս կը կենար խաղաղ ու
մեծական, ինքզինքին վրայ մատահոսեալ
ունեցող մըցորդի մը պէս, առանց զատելու
սակայն իր նայուածքը կառավարիչէն: Դի-
մացիներ, կը մտածէր Սէրգիոս, Հոռոմի
քաղաքացի էր իրեն պէս, կը կէրէր իր ա-
նունը, եւ ունէր քովէն կախ պրոնզէ մե-
տալիոնը, որ իրեն կը շնորհէր քաղաքա-
ցիութեան բոլոր առանձնաշնորհումները:

Սէրգիոս Պաւղոսը տպւորուած այս
այցելութենէն եւ Պօղոսի խօսքերէն, ուղեց
գիտնալ անոնց կրօնական առաքելութեան
մասին: Առաջին անդամն էր որ Աւետա-
բանը ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլար
Հոռոմի բարձրագոյն դասու մարդոց կող-
մէն:

Պօղոս իր քարոզը սկսաւ նախ բնութեան
ուժերէն, գալու համար զանոնք ստեղծող
միակ Աստուծոյն, Յաւիտեանկանին, որուն
շնորհիւ գոյաւորուած էին կեանք եւ շար-
ժում բնութեան մէջ եւ մարդէն ներս: Յե-
տոյ անդրադարձաւ մարդուն աստուածա-
յին բնութեան եւ անկէ վեր եղող Ստեղծո-
ղին, զատուած աշխարհէն, բայց ի քարա-
բերութեան մարդոց հետ: Մինչեւ հոս իր
խօսքը իմաստասէրի մը հանդիստւորու-
թիւնը ունէր, խոր հետաքրքրութեան մէջ
պահելով ունկնդիրները: Ապա անցաւ Յի-
սուսի իրեն աւանդած պատգամին եւ պար-
տականութեան, յուշումով եւ ապրութեամբ
խօսեցաւ: Յարութեան բնաշէրին, Դամաս-
կոսի տեսիլքի մասին, քայտուած իրեն
աշխարհի փրկիչ եղող Մեխայի կողմէն:
Անդրադարձաւ փրկութեան, եւ Տիրոջ ձրի
շնորհքին որ մարդուն կուգար ոչ թէ իր ու-
նեցած արժանիքէն եւ ճիգերէն, այլ Աս-
տուծոյ առատ սէրէն: Օրէնքով չէ որ մար-
դը կրնայ արդարանայ, Աստուած արդար
է եւ իր արդարութենէն բաժին կը հանէ
մարդուն: Առանց Աստուծոյ շնորհքին,
մենք նման ենք անջրդի զետիւն, ուր ոչինչ

կրնայ բուսնիլ: Շնորհքը յաւիտենական է
եւ անփոփոխելի եւ կը բաշխէ ինքզինքը
անխտրէ, բայց իրապէս կը փրկէ զանոնք
միայն որ կը տենչան փրկութեան: Մար-
դուն փափաքը եւ Աստուծոյ օժանդակու-
թիւնը կարելի կ'ընեն փրկութիւնը: Վեր-
ջացուց իր խօսքը, շնչելով թէ խաչը դրա-
ւականն ու յայտնութիւնն է կորսուած աշ-
խարհի փրկութեան: Շնորհք եւ իմաստու-
թիւն Քրիստոսի մէջ են, այդ լոյսով միայն
կրնանք երթալ Անոր: Պօղոս իր հարուստ
զաղափարներով կը տպւորէր ունկնդիր-
ները, հոգիի կրակէն կարմրած իր խօսքե-
րը դիմէր կը վերածէին ճառագայթի մը, որ
կը շողար բոլորի աչքին: Յետոյ խօսքը
ուղղելով Սէրգիոս Պաւղոսի, որ խոր յու-
ղումով կը լսէր այս բոլորը, ըսաւ. «Պատե-
հութիւններ կան կեանքի մէջ, որոնք թան-
կազին են, եւ կը զատեն մեզ սովորական
իրողութիւններէն: Երբեմն ան ընկերային
գիւրքէ, երբեմն հարստութիւն, յաճախ
զատախարակութեան շնորհք: Առանձնաշը-
նորհեալները պատասխանատուութեան բա-
ժին մը ունին այս կեանքին մէջ, որովհե-
տեւ անոր որ շատ տրուեցաւ, աւելին պիտի
պահանջուի իրմէն»:

Պօղոս կ'զգար իր խօսքերուն աղղեցու-
թիւնը, նման որսորդին որ գիտէ թէ
իր արձակած գնդակը հասած է նպատակին:

Եղեմաս մոզը արտօնութիւն ինդրեց
խօսելու. մօտեցաւ Պօղոսին, ժպտելով եր-
կարեց ձեռքը, իրրեւ նշան բարեկամու-
թեան, յետոյ յարեց. «Բարի եկած էք, եղ-
բայր Պօղոս. կ'ողջունեմ ձու ներկայու-
թիւնդ մեր մէջ յանուն մեր ունեցած ար-
ուեստին եւ ոգիներուն, որոնց կը հրամա-
նեմք: Յետոյ գառնալով կառավարիչին եւ
Հոռոմայեցի պաշտօնատարներուն, ըսաւ,
ցոյց տալով Պօղոսը. «Մենք այս մարդուն
հետ նոյն գալուցը ուսած ենք, մարդաբնե-
րու դպրոցը Երուսաղէմի: Հոն սովորած ենք
մարդոց ճակատագիրը կարգալու, չար ու
զինեղ հանելու եւ բժշկութիւններ ընելու
արուեստը՝ Արիպայ Իսրայէն, որ իր մօրտա-
քի իւրաքանչիւր թիւէն հազար դուբր կըր-
նար կախել: Իսկ Դամաղէէլ մեծ Ռարին
մեր ուսուցիւն էր»:

Պօղոս սրտմտութեամբ սեւեռելէ վերջ իր նայուածքը փոքրամարմին կախարդին վրայ, որ իր զգուշիկ սուտերով եւ շոշոթ-թարանութեամբ կ'ուզէր հաճելի ըլլալ, ըսաւ. «Ը՞նչ ես դուն, գարշելի թղուկ, որ կը համարձակիս անմաքուր բերանդ առնել սուրբ անունը իմ ուրբիին, դժոխքի վիժուկ, արդանդի ամօթ եւ որդի սատանայի»։ Յետոյ ուղղելով իր մատը անոր աչքի-րուն, յարեց. «Աստուծոյ ձեռքը այս վայրկեանէն սկսեալ քու վրայ կը ծանրանայ, պիտի կուրծնա, իբրեւ պատիժ ստութեանդ»։ Մոզը զգաց պատողը նայուածքը Պօղոսին որ սուրի մը պէս կը հայէր իր սըրտի գաղտնիքին, ուզեց խօսիլ բայց իր շրթներուն կապար եւ աչքերուն սոպ կար դիզուած։

Մէրզիոս յուսահատ իրեններէն, դարձաւ Պօղոսին, ըսելու համար թէ կրնա՞ր կախարդութեամբ մը ապացուցանել իր ըսածները։

«Ո՛չ, պատասխանեց Պօղոս, մենք կախարդներ չենք, այլ վկաններ կենդանի Աստուծոյն եւ աշխարհը դրկուած իր Մեսիային։ Մեր Աստուածը կախարդներու աստուածը չէ, ես, դուն, եւ այս մեղաւորը, ցոյց տալով լոյսին մէջ խարսափող մօզը, նշաններ ու յայտնութիւններ ենք իրեն։ Դաշտին մէջ բացուող ծաղիկը, ծառին վերայ քաղցրացող պտուղը, խոտին՝ փայլող միջատները եւ կապոյտն ի վեր արշալոյսուող գունդերը, կը կադմեն կախարդանքը Յաւիտեականին, որովհետեւ ասոնք հրաշալի ստեղծագործութիւններն են մեր Տիրոջ, որ մարմնացաւ իբրեւ սպասուած Մեսիան մարդկութեան. երկինքէն երկիր իջաւ, տառապեցաւ մեզի հետ եւ մեռաւ մեր մեղքերուն համար, փրկելու զմեզ կորուստէն եւ տանելու յաւիտեական կեանքի բարեքին։ Այժմ կեցած հոս, քու ներկայութեանդ, յարգամեծար Մէրզիոս Պաւղոս, քեզի

կը բերենք բարի լուրը աշխարհ եկող Մեսիային»։

Կառավարիչը կը լսէր այս բոլորը համբոսութեամբ։ Կը զարմանար միայն թէ փրկիչ մը որ երկինքէն երկիր իջած էր, ինչպէ՞ս կրնար տառապիլ դժբախտներու հետ։ Տառապանքը, ըստ իրեն, նշան էր սկսածութեան։ Յետոյ դառնալով Պօղոսին, հարցուց. «Ը՛նչ' ինծի, ան զոր օծեալ փրկիչ է կ'անուանես, ե՞րբ պիտի հաստատէ երկրի վրայ իր Թագաւորութիւնը»։

— Մեսիայի Թագաւորութիւնը մեր մէջն է իբրեւ կենդանի իրականութիւն, իբրեւ արեւով լեցուն ապագայ։ Աստուածային գործարանաւորութիւն մըն է ան, որ երկինքէն կ'առնէ իր սկիզբը եւ հոն կ'ընտնէ իր վերջը։ Թագաւորութիւն մը՝ որ իր ծագումովը ինչպէս եւ նպատակովը, որուն կը ձգտի, սուղուած է անտեսանելի աշխարհի մը մէջ, որուն երկնաւոր գոյութիւնը վայրկեանական մէկ դիմաւորութիւնն է լոկ այն զարգացումին, զոր իրագործելու եկած է Մեսիան։ Հոգեւոր բարիք մըն է ան, ապագայ ժառանգութեան մը դրաւականը, զոր հաւատարմապէս կրնան վայելիլ բոլոր հաւատացեալները։ Երկնքի Թագաւորութիւնը երկնաւոր Հօրը կը պատկանի, քանի որ Աստուած փրկագործողին միջոցաւ յարերութեան կը մտնէ մարդոց հետ։ Ան ամբողջութիւնն է անոնց՝ որոնք իրապէս կը հաւատան Տիրոջ եւ կը հնազանդին անոր»։

Կառավարիչը կը լսէր այս բոլորը, նման մարդու մը՝ որ ինքզինքը տեսիլքի մը առջեւ կ'ըլլայ, գիտնալով հանդերձ թէ արթուն է։ Քրիստոնէութիւնը, Սամարիոյ Սիմոն մօզէն յետոյ, հոս իր երկրորդ յաղթանակը կ'արձանագրէր հեթանոս մոգութեան վրայ։ Սբարդան աւանդութիւն մը, շուրթերէ շուրթ՝ փոխանցուած, կը յիշատակէ դարձը Մէրզիոս Պաւղոսի, անոր ուսերուն նետելով Քրիստոսի արիւնջով ներկրւած կարմիր պատմուճանը։